

Dr hab. Ewa Letkiewicz, prof. UMCS
Instytut Nauk o Kulturze, Wydział Filologiczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

27.11. 2022, Lublin

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgra Adama Drozdowskiego,
Współpraca między łódzkimi zakładami włókienniczymi
a Państwową Wyższą Szkołą Sztuk Plastycznych w Łodzi
w latach 1945-1989, Łódź 2022, ss. 467, il. 95
złożonej na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Anety Pawłowskiej, prof. UŁ

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Adama Drozdowskiego została sporządzona z uwzględnieniem wymogów stawianych pracom doktorskim, określonym w art. 187.1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018¹.

Wymogiem Ustawy jest, aby rozprawa prezentowała ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej; przedmiot rozprawy doktorskiej ma stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne; rozprawa doktorska może być pracą pisemną, w tym monografią naukową, zbiorem opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, pracą projektową, konstrukcyjną, technologiczną, wdrożeniową lub artystyczną, a także samodzielną i wyodrębnioną częścią pracy zbiorowej; do rozprawy doktorskiej dołącza się streszczenie w języku angielskim.

¹ Art. 187.1, Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku, *Stopnie i tytuły w systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Nadawanie stopnia doktora*, (Dz. U. 2018, Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, poz. 1668).

Odnosząc się do wymogów określonych Ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku w opinii o rozprawie doktorskiej mgra Adama Drozdowskiego, należącej do dyscypliny historii, uwzględniłam następujące kryteria jakości: metodologiczne, merytoryczne i edytorskie.

1. Charakterystyka metodologiczna rozprawy

Tytuł rozprawy *Współpraca między łódzkimi zakładami włókienniczymi a Państwową Wyższą Szkołą Sztuk Plastycznych w Łodzi w latach 1945-1989*, obejmujący ramy zakresów: przedmiotowego, chronologicznego i terytorialnego, trafnie określa problematykę badań przeprowadzonych przez mgra Adama Drozdowskiego. Koncentrują się one na styku dwóch rzeczywistości: projektowania i wdrażania projektu do przemysłu oraz osiągniętych efektów podjętej współpracy w kolejnych latach między 1945 a 1989 rokiem. Jak wykazały badania Doktoranta, współpraca między projektantami a przemysłem okazała się zadaniem niezwykle trudnym. Składał się na to system gospodarki centralnie planowanej, słabo przygotowane kadry projektantów-plastyków i ustawicznie zmieniane dyrektywy decydentów liczących na szybki sukces gospodarczy. Zadanie uwzględnienia w projekcie norm estetycznych, zgodnych z wytycznymi krajowej kultury plastycznej, powierzono w głównej mierze Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi, powstałej w 1945 roku. Doktorant, analizując badane zjawiska starał się wyjaśnić ich genezę, przemiany, jakim podlegały w badanym okresie historycznym.

Podjęmując zadanie określenia charakteru, zakresu i dorobku współpracy między łódzkimi zakładami włókienniczymi a PWSSP w Łodzi, Autor dysertacji wyznaczył kilka celów badawczych. Przywołam najważniejsze. Jest to określenie wpływu, jaki wywarły zakłady przemysłowe na rozwój szkoły i jej program. Na podstawie dostępnych materiałów starał się Autor ustalić, w jakim stopniu udawało się szkole realizować potrzeby przemysłu wobec słabej infrastruktury uczelni a także niewystarczającego finansowania ze strony zainteresowanych resortów przemysłu? Jakie wytyczne postulowane przez władze centralne dla krajowego wzornictwa tkanin były realizowane przez wykładowców i absolwentów łódzkiej uczelni i jak zatrudnieni na uczelni artyści odnosili się do tych wizji edukacji artystycznej? Jakie były oczekiwania zakładów przemysłowych w kwestii współpracy z uczelniami? W jakim stopniu środowisko łódzkie, jako ważny kreator wzornictwa przemysłowego, było odpowiedzialne za stan wzornictwa krajowego? W tym celu ważne

okazało się prześledzenie losu absolwentów, ich karier zawodowych i faktycznego ich wpływu na wzornictwo w PRL.

Analiza szeregu czynników towarzyszących, pozwoliła Autorowi uzyskać odpowiedź, które z nich miały kluczowy wpływ na kształtowanie się współpracy projektantów z przemysłem.

Metoda chronologiczno-problemowej organizacji pracy przyjętej przez Autora dysertacji dobrze sprawdziła się w badaniu współpracy między łódzkimi zakładami włókienniczymi a Państwową Wyższą Szkołą Sztuk Plastycznych, w sytuacji kiedy do dyspozycji pozostawały głównie źródła archiwalne. Wybranie reprezentatywnych przykładów i uporządkowane ich chronologicznie, stworzyło podstawę na której Doktorant osnuł narrację pracy. To pozwoliło mu zaprezentować złożoność i wielowątkowość przedmiotu badań, tytułowej współpracy omawianej w zachowanych sprawozdaniach, stenogramach posiedzeń, wytycznych nadsyłanych z Ministerstwa Handlu Wewnętrznego, Ministerstwa Kultury i Sztuki, Ministerstwa Przemysłu Lekkiego, central i zjednoczeń przemysłowych. Na podstawie archiwalnych materiałów ikonograficznych, pozyskanych głównie z Archiwum Akademii Sztuki Pięknych w Łodzi, udało się, mimo wielu luk, określić stan polskiego wzornictwa przemysłowego w badanym czasie i jego próby adaptacji w procesy techniczne i technologiczne.

Autor wykazał się w analizowaniu źródeł pisanych i ikonograficznych intelektualną dociekliwością. Umiejętnie wyselekcjonował i uporządkował informacje wykazujące wysoki poziom wiarygodności heurystycznej i eksplanacyjnej. Dobrze to świadczy o krytycyzmie Doktoranta niezbędnym w badaniach i pisarstwie naukowym.

Ważnym narzędziem badawczym okazał się wywiad przeprowadzony z Krystyną Jocz – absolwentką PWSSP w Łodzi współpracującą z jedną z instytucji opracowujących wzornictwo tkanin.

Ponadto Autor odwołał się do metod stosowanych w badaniach historycznych i naukach humanistycznych takich jak badanie dokumentów, analiza i krytyka, diagnoza, indukcja, dedukcja drobiazgowo sprawdzając wyprowadzane wnioski i ich poprawność.

Autor rozprawy konsekwentnie przestrzegał zasady wynikania rozdziału kolejnego z poprzedniego tworząc spójną, logiczną całość.

Z równą konsekwencją utrzymał równoważne proporcje między poszczególnymi rozdziałami i podrozdziałami pracy.

Postawione cele zrealizował Autor w pełni. Uzyskane wnioski zostały wyprowadzone na podstawie treści rozprawy opartej o materiały archiwalne w Archiwum ASP im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi, dokumentację z zasobów Archiwum Państwowego w Łodzi, artykuły wydawane przez Instytut Włókienniczy w latach 1945-1966.

Na podkreślenie zasługuje samodzielność doktoranta, jego zaangażowanie w poszukiwanie materiałów i skuteczne ich pozyskiwanie, oznaczające często ich rozpoznawanie w archiwaliach nie w pełni uporządkowanych. Umiejętność nawiązywania kontaktów naukowych sprawiła, że otrzymał unikalne, nie publikowane wcześniej informacje.

2. Charakterystyka merytoryczna

a. Uzasadnienie podjęcia problemu badawczego sformułowanego w tytule dysertacji

Temat współpracy łódzkiej PWSSP z zakładami włókienniczymi nie doczekał się do tej pory szerszego opracowania. Wprawdzie pojawiły się prace omawiające częściowo problematykę wchodzącą w obszar zainteresowania Adama Drozdowskiego (np. *Środowisko łódzkie: szkoły, projektanci i projekty*, autorstwa Małgorzaty Wróblewskiej-Markiewicz), były to jednak zazwyczaj krótkie teksty wchodzące w skład większych opracowań a więc w syntetyczny sposób prezentujące charakterystykę lokalnego środowiska projektantów tkanin.

Historię rozwoju przemysłu włókienniczego od strony kształtujących go czynników gospodarczych i politycznych podejmowali pracownicy Instytutu Historii UŁ w artykułach wydawanych w „Roczniku Łódzkim”, w „Acta Universitatis Lodzensis”, w „Folia Historica”. Dotyczyły one okresu przed II wojną światową bez uwzględnienia informacji dotyczących wzornictwa tkanin i środowiska projektantów.

Kwestii historii lokalnego włókiennictwa poświęcona została książka wieloautorska *Wielki przemysł, wielka cisza. Łódzkie zakłady przemysłowe 1945 – 2000*.

Łódzkim włókniami poświęcone zostały reportaże w książce *Aleja włókniarek*. W przytaczanych publikacjach kwestie wzornictwa albo są pomijane albo pojawiają się zaledwie jako wzmianki.

Oprócz prac poświęconych zakładom włókienniczym omówienie znalazły losy PWSSP, i współpraca szkoły z przemysłem włókienniczym (maszynopis Henryka Andersa, kronika historii łódzkiej plastyki Janiny Ładnowskiej, tekst Marii Zielińskiej).

Dotychczasowe opracowania nie poruszają spraw związanych ze współpracą projektantów z przemysłem w tak szerokim ujęciu problemowym i chronologicznym (od zakończenia drugiej wojny światowej w 1945 roku do okresu transformacji ustrojowej w 1989 roku), jak opracował to Adam Drozdowski.

Wprowadzenie do obiegu naukowego nieznannej wcześniej wiedzy sprawia, że rozprawa doktorska Adama Drozdowskiego jest pierwszą obszerną pracą poświęconą tej problematyce a tym samym spełnia jeden z najbardziej podstawowych postulatów nauki, jakim jest zdobywanie nowej wiedzy, poszerzenie dyskursu naukowego o nieznanne obszary.

Z punktu widzenia wartości naukowej dysertacja dostarcza nowych informacji dziedzinom takim jak: historia (gospodarcza, przemysłu), historia sztuki, historia wzornictwa, historia muzealnictwa. Zasadność podjęcie tego tematu nie budzi wątpliwości.

b. Układ i zawartość merytoryczna pracy

Praca autorstwa Adama Drozdowskiego otrzymała prawidłową strukturę merytoryczną. Na karcie tytułowej oprócz polskiej wersji tytułu znalazła się jego wersja angielska.

Za kartą tytułową umieścił Autor *Wykaz skrótów* używanych w pracy.

W dalszej kolejności znalazł się *Wstęp*, wprowadzający w problematykę pracy z omówieniem źródeł i literatury a także zawartości czterech rozdziałów pracy.

Pierwszy z nich, poświęcony historii rozwoju przemysłu włókienniczego w Łodzi przed II wojną światową daje możliwość poznania sytuacji tej branży i szkolnictwa, zarówno technicznego, jak i artystycznego. O ile szkolnictwo techniczne przygotowywało uczniów w procesie dydaktycznym do podjęcia zadań w przemyśle włókienniczym to w szkolnictwie artystycznym projektowanie przemysłowe stanowiło zagadnienia marginalne. Autor zwrócił uwagę na podejście przedwojennych fabrykantów do spraw produkcji tkanin. Głównym celem każdego z zakładów było maksymalne osiągnięcie zysków, niekoniecznie troska o wysoki poziom artystyczny wzornictwa.

Autor podkreśla znaczenie grup awangardowych działających w mieście: „a.r” z Katarzyną Kobro i Władysławem Strzebińskim na czele. Poglądy Strzebińskiego w znaczący sposób wpłynęły na środowisko i proces dydaktyczny realizowany w utworzonej w 1945 roku Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi, na kształtowanie się myśli teoretycznej, wysuwającej łódzką uczelnię na wiodącą wśród Państwowych Wyższych Szkół Plastycznych w Polsce.

Kontrastowe, w zestawieniu z poglądami awangardowymi były starania władz II RP promujące estetykę łączącą nowoczesność z tradycją ludową.

Linia włączania sztuki ludowej do estetyki społeczeństwa socjalistycznego na różnych polach była kontynuowana po II wojnie światowej przez wpływową działalność Wandy Telakowskiej.

Sytuacja przedstawiona w tym rozdziale daje obraz zmagania i trudności, jakie należało pokonywać w zakresie poprawy jakości wzornictwa tkanin produkowanych przemysłowo.

W drugim rozdziale, dotyczącym lat 1945-1956 Doktorant omówił historię tworzenia sieci centralnych instytucji, odpowiedzialnych za organizację wzornictwa w okresie PRL. Opisał zasady sterowania kulturą i sztuką opracowywane w trakcie spotkań środowiska artystycznego z władzami.

Rozdział ten daje wgląd w dominujące tendencje panujące w pierwszym, powojennym dziesięcioleciu PRL, wpływające na model edukacji w PWSSP i jej wpływ na wzornictwo tego czasu.

Trzeci rozdział poświęcił Autor latom 1956-1968, w których doszło do pewnej stabilizacji w krajowych strukturach wzorniczych, do unormowania sytuacji współpracy uczelni łódzkiej z przemysłem i władzami centralnymi i do utworzenia kilku jednostek związanych z przemysłem włókienniczym. W latach sześćdziesiątych doszło również do ważnych reform w strukturze łódzkiej uczelni i jej programu dydaktycznego. Na proces tych zmian miała wpływ odwilż polityczna ale także coraz silniejsze oddziaływanie inspiracji wzorniczych napływających z Zachodu, uwzględnianych w metodach nauczania w uczelni.

W ostatnim rozdziale omówił Autor program kooperacji szkolnictwa artystycznego z przemysłem, oparty na opracowaniach z lat siedemdziesiątych XX wieku, który stracił znaczenie w wyniku zachodzących procesów politycznych, socjalnych, gospodarczych pod koniec lat siedemdziesiątych.

Z badań Doktoranta wynika, że w tym czasie uczelnia podejmowała starania o prawo do samodzielnego ustalania ram procesów kształcenia, czemu sprzyjał fakt mniejszego zainteresowania uczelnią przez władze centralne. Mimo tego współpraca uczelni z przemysłem odgrywała nadal ważną rolę w procesie dydaktycznym. Świadczą o tym analizowane przez Doktoranta programy nauczania na poszczególnych specjalizacjach a także dokument przedstawiający plan rozwoju uczelni do roku 2000.

Podsumowującą częścią dysertacji jest obszerne *Zakończenie*, w którym Autor zawarł wnioski wypływające z przeprowadzonych badań. Zrekapitulował wiedzę o stanie szkolnictwa w zakresie projektowania tkanin i o stanie przemysłu w kolejnych dekadach między 1945 rokiem a 1989. Wskazał czynniki determinujące ich rozwój bądź stagnację wykorzystując do opracowania uczelniane archiwalia, wytyczne Ministerstwa Kultury i Sztuki, wytyczne Ministerstwa Przemysłu Lekkiego, wytyczne wzornictwa płynące z Instytutu Wzornictwa Przemysłowego utworzonego w 1950 roku czy Centralnego Biura Wzornictwa Przemysłu Lekkiego powstałego w 1960 roku.

Mimo zaangażowania wielu jednostek we współpracę szkolnictwa z przemysłem, w poszukiwanie najlepszych rozwiązań, rzadko dochodziło do ich wprowadzania w życie. Przełomem okazał się dopiero rok 1963 w którym uczelnia opracowała wzornictwo tkanin dziecięcych i dekoracyjnych zgadzające się z potrzebami estetyki i ideologii socjalistycznej.

Analiza zebranych materiałów pozwoliła ustalić warunki, w jakich pracowali krajowi producenci tkanin na przestrzeni omawianego czasu. Początkowy postulat, jaki mieli realizować projektanci tkanin, zakładał kształtowanie gustu społeczeństwa socjalistycznego. Na przestrzeni lat sześćdziesiątych i początku siedemdziesiątych postulat ten ewoluował w kierunku podejścia wolnorynkowego opartego na przekonaniu, że popyt powinien determinować podaż.

Badania przeprowadzone w czterech rozdziałach pracy pozwoliły zrealizować cele, jakie Autor wyznaczył we *Wstępie* i w wyczerpujący sposób udzielić odpowiedzi na postawione pytania w kwestiach nieznanych lub słabo rozpoznanych dotyczących szeroko rozumianej współpracy przemysłu z projektantami.

Za zakończeniem umieścił Doktorant nośny informacyjny alfabetyczny spis absolwentów projektowania tkanin na PWSSP w Łodzi w latach 1945-1989 z zaznaczeniem lat studiów (około 700 studentów). Spis ten daje informację o potencjale edukacyjnym szkoły, chociaż wiadomo, że nie wszyscy absolwenci mieli szansę na podjęcie pracy projektanta tkanin

dla przemysłu. Niewiele zakładów włókienniczych mogło sobie pozwolić na finansowanie profesjonalnych komórek wzorcujących.

Nieco enigmatyczne dla mnie jest zestawienie *Bibliografii* dołączonej jako kolejny składnik dysertacji. Doktorant rozpoczął jej wykaz zamieszczając dwie pierwsze pozycje uwzględniające skróty imion autorów tekstów publikowanych w czasopismach. Figurują oni jako A. Feldman i A. Turowski. Tuż za nimi pojawiają się spisy archiwaliów: AASPŁ – Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi a dalej APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi. Po archiwach zestawiony został spis literatury uporządkowany według nazwisk autorów.

Wyrażone uwagi w żaden sposób nie podważają wysokiej rangi naukowej dysertacji doktorskiej Adama Drozdowskiego. Błąd ten traktuję jako techniczny. Dysertacja jako całość dowodzi, że Autor posiada umiejętność konstrukcji tekstu naukowego.

Bardzo cenny jest włączony do pracy materiał ilustracyjny (95 ilustracji). Stanowi on nie tyle efektowne uzupełnienie tekstu ale raczej efektywne, dodatkowe źródło ważnych informacji, zwizualizowanych w postaci szkiców, rysunków, projektów tkanin, dzieł malarskich, etc. Pozwala to na dokonywanie porównań, szukanie podobieństw lub odmierności rodzimych rozwiązań z analogicznymi pracami projektantów przemysłowych za granicą a tym samym stwarza możliwość oceny dokonań polskich twórców.

3. Edytorska jakość dysertacji

Autor rozprawy posługuje się poprawnym językiem polskim. Styl pisania Adama Drozdowskiego jest jasny i jednoznaczny w przekazywaniu faktów naukowych. Poprawnie jest stosowana terminologia przyjęta w dyscyplinie historii i innych dyscyplinach nauk humanistycznych. Poszczególne partie dysertacji zachowują spójny ciąg myślowy tworząc logiczną całość.

Autor zachował właściwe proporcje poszczególnych części pracy zamieszczając w nich uzasadnione i konieczne informacje prowadzące do rozwiązania stawianych problemów badawczych.

Ze starannością została rozwiązana graficzna strona rozprawy. W przejrzysty sposób i konsekwentnie w całej pracy utrzymał Autor te same oznaczenia rozdziałów i podrozdziałów pozwalające w szybki sposób dotrzeć do potrzebnych informacji.

Podobna staranność cechuje podpisy pod ilustracjami podające niezbędne informacje o autorze, tytule, roku powstania i źródle pochodzenia.

4. Ocena dysertacji pod kątem wymogów określonych w Art. 187.1, Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku, *Stopnie i tytuły w systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Nadawanie stopnia doktora*, (Dz. U. 2018, Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, poz. 1668).

Rozprawa mgr Adama Drozdowskiego jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego. W znaczący sposób poszerza dotychczasową wiedzę historii o nieznane fakty dotyczące współpracy między łódzkimi zakładami włókienniczymi a Państwową Wyższą Szkołą Sztuk Plastycznych w Łodzi w latach 1945-1989. Doktorant wykazał się sprawnością, operatywnością w kompletowaniu rozproszonych materiałów i twórczym ich wykorzystaniem. Wyraziście wyeksponował nowatorskie aspekty rozprawy na tle dotychczasowej wiedzy istniejącej w tym zakresie. Wykazał się szeroką wiedzą z zakresu przedmiotu podjętych badań. Rozprawa dowodzi, że nabył kompetencje w zakresie ogólnej wiedzy w dyscyplinie historia i posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W świetle wymogów ustawy, pracę należy uzupełnić o streszczenie w języku angielskim.

Wnioski końcowe

Podsumowując recenzję stwierdzam, że rozprawa doktorska mgra Adama Drozdowskiego, przygotowana pod opieką promotorską prof. dr hab. Anety Pawłowskiej i opieką promotorki pomocniczej dr Irminy Gadowskiej, jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego a Doktorant wykazuje się rozległą wiedzą teoretyczną w dziedzinie nauk humanistycznych.

Nowe wartości jakie dysertacja wnosi do nauki, zasługują na ich upublicznienie poprzez druk pracy. Ponadto biorąc pod uwagę jakość przeprowadzonych badań i osiągnięte wyniki, wkład Autora w poszerzenie wiedzy na temat związków sztuki i przemysłu w Polsce w latach 1945-1989 a także bardzo staranne przygotowanie rozprawy od strony formalnej, wnoszę o jej wyróżnienie.

Wnioskuje o dopuszczenie mgra Adam Drozdowskiego do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

E. Lesiewicz